

ПІДСТАВА ДЛЯ ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ ІЗ ПОЗОВОЮ ЗАЯВОЮ ПРО СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ – НЕОСМИСЛЕНА ПРОГАЛИНА

Національний авіаційний університет
проспект Любомира Гузара, 1, 03680, Київ, Україна
E-mail: avrtos@gmail.com

Мета: визначення та окреслення підстави для звернення до суду із позовом про стягнення аліментів. **Методи:** методологічну основу дослідження склали загальнонаукові методи пізнання, за допомогою яких автор спробував з'ясувати критерії до визначення підстави для звернення до суду із позовом про стягнення аліментів. **Результати:** автор виявляє та вбачає необхідність у конкретизації та нормативного закріплення підстави для звернення до суду із позовом про стягнення аліментів. **Обговорення:** автор пропонує осмислити обсяг обов'язку батьків щодо утримання дітей до їх повноліття для подальшого повного розуміння порушення такого обов'язку як підстави для звернення до суду із позовом про стягнення аліментів. Ставиться на обговорення тезис про можливість визначення підстави для звернення до суду із позовом про стягнення аліментів на практичному прикладі.

Ключові слова: аліменти; стягнення аліментів; обов'язок батьків щодо утримання дітей до їх повноліття; підстава звернення до суду.

Постановка проблеми та її актуальність.

Аліменти, як матеріальний вираз або форма обов'язку батьків утримувати дітей до їх повноліття, забезпечує належне дотримання прав дитини на матеріальне забезпечення. Питань до теоретичної сторони вказаних понять не виникає. Однак на практиці вбачаються серйозні проблеми, історія яких мабуть має дуже глибоке коріння. Розуміння підстав для звернення до суду із позовом про стягнення аліментів, особи, яка має право звернутись із таким позовом, а також порядок розгляду таких заяв в контексті самого нормативного закріплення і традиційності як такої, викликає неабиякі побоювання. Перш за все, формалізм розгляду судами даної категорії справ призводить до грубого порушення прав відповідачів на захист своїх прав, а також основоположних принципів цивільного судочинства – рівності всіх перед законом, змагальності, пропорційності та диспозитивності.

Предметом даної роботи є окреслення

наявних дефектів в понятті підстав звернення до суду із позовом про стягнення аліментів. Дослідження таких дефектів проходитиме через аналіз понять аліментів, обов'язку батьків щодо утримання дитини до досягнення нею повноліття, порушення вказаного обов'язку, підстав звернення до суду за захистом порушених прав в загальному розумінні. Матеріальна частина буде тісно переплітатися із процесуальною. Лише при системному аналізі матеріальних та процесуальних норм права можливо повне окреслення оголошеної проблеми. Проведене дослідження направлено перш за все саме на розуміння окресленої проблеми, оскільки її взагалі не вбачали як такою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Поняття аліментів, а також визначення суті обов'язку батьків щодо утримання дітей до їх повноліття приділено суттєвої уваги багатьма науковцями у своїх дослідженнях. Аналогічно і судова практика є доволі усталеною та об'ємною в частині обґрунтування вказаних понять. Однак автором даної статті не було знайдено ані жодної

наукової роботи, ані судового рішення, які були б змістовними у своєму викладі та обґрунтуванні підстав для звернення до суду із позовом про стягнення аліментів. Тому, проблема, яка висвітлюється є новою та першочергово потребує свого осмислення як науковцями, так і практиками.

Виклад основного матеріалу. Поштовхом до написання даної статті стало рішення суду у доволі типовій справі № 697/1210/19 про стягнення аліментів, яку розглядав Канівський міськрайонний суд Черкаської області. Особливо обурило автора наступне речення зі згаданого рішення: *«так в судовому засіданні позивач не заперечувала щодо тих обставин, що відповідач приймає участь у вихованні дитини, але для захисту прав та інтересів дитини наполягала на стягненні аліментів з відповідача за рішенням суду, оскільки не впевнена в тому, що в майбутньому батько дитини <буде> (дане слово в оригіналі відсутнє скоріше за все внаслідок механічної помилки) надавати матеріальну допомогу на утримання доньки»*. За результатами розгляду вказаної судової справи позовні вимоги були задоволені, що за банальною логікою є просто абсурдним!

В подальшому апеляційним судом Черкаської області за результатами розгляду вказаної справи рішення суду першої інстанції залишено без змін. В той же час, апеляційний розгляд здійснювався у порядку письмового провадження, що і спричинило поверхневий розгляд доводів апеляційної скарги.

Далі вже Верховний суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду також, дотримавшись лише формального розгляду касаційної скарги, підтримав позицію попередніх судів у вказаній судовій справі.

Окремо слід наголосити, що в основу даної статті автором покладено наведені доводи та обґрунтування апеляційної та касаційної скарг, які подавались.

Тепер розберемось, в чому саме вбачається ця абсурдність, тобто суттєва проблема та фактично прогалина як в матеріальному, так і процесуальному праві.

Так, обов'язок батьків (як батька, так і матері) щодо утримання своїх дітей до досягнення ними повноліття однозначно, без будь-якого подвійного розуміння його суті як такого, закріплений в статті 51 Конституції України із наступним «дублюванням» у спеціальному законі – статті 180 Сімейного кодексу України. Аналогічне формулювання було закріплене і у Кодексі про шлюб та сім'ю, який наразі втратив чинність.

Як ми бачимо – обов'язок батьків щодо утримання своїх дітей до досягнення ними повноліття є неподільно спільним, а відповідно рівноцінним. При наявності ідеальної ситуації, коли наявний шлюб (тобто «повноцінна» сім'я із здоровим емоційним кліматом) логічно і само собою розуміється, що батьки виконують свої обов'язки належним чином у рівній мірі. Це усталена аксіома допоки хтось із батьків не вкаже зворотного.

У випадку ж розірвання шлюбу та звернення до суду одного із батьків з позовом про стягнення аліментів, де також життєвою і практичною аксіомою у своєму розумінні для кожного із нас є те, що із вказаним позовом звертається мати дитини до батька (але наразі тенденція частково змінюється, хоча і доволі повільно...), поняття спільності та рівноцінності обов'язку кожного із батьків щодо утримання своїх дітей до досягнення ними повноліття відходить на другий план. Ба більше – взагалі забувається як такий.

Як свідчить судова практика (тобто її відсутність) – суди взагалі не вдаються до визначення і розмежування обсягу обов'язку одного із батьків щодо утримання дитини по відношенню до обсягу обов'язку іншого з батьків. Аналогічно і наукова спільнота оминає даний момент поза своєю увагою. Такий інформативний вакуум у дослідженні та взагалі простому логічному розумінні викликаний скоріше ментальною, культурною та життєвою традицією, при яких єдиним із батьків який може звернутись, і постійно (майже постійно) звертається до суду із позовом про стягнення аліментів є мати дитини. А батько фактично є особою, яка повністю нехтує свій батьківський обов'язок, що за своїм доказовим змістом є беззаперечним фактом, який навіть не потрібно доводити як загально відомий в силу вимоги

частини 3 статті 82 ЦПК України. Автор трішки іронізує даний факт але спробує довести своє твердження на яскравому практичному прикладі.

Для початку вдамося до простого логічного прикладу розмежування обсягу обов'язків кожного із батьків щодо утримання за дитиною до досягнення нею повноліття. Даний приклад можна сформулювати наступним чином: якщо один із батьків, з яким на утриманні залишилась дитина після розлучення, витрачає на її утримання, припустимо, 10 000 (десять тисяч) гривень у місяць, тоді при визначенні розміру аліментів для стягнення з іншого із батьків даний факт повинен враховуватись в обов'язковому порядку. В такому прикладі розмір аліментів, який повинен бути присуджений до стягнення із другого з батьків, логічно має становити 5 000 (п'ять тисяч) гривень, тобто рівна половина або 50% (п'ятдесят відсотків). Логічно все правильно, але в реальному житті все набагато прозаїчніше.

Як визначає частина 1 статті 181 СК України, способи виконання батьками обов'язку утримувати дитину визначаються за домовленістю сторін. Відповідно, той із батьків, хто проживає окремо від дитини, може брати участь у її утриманні в грошовій і (або) натуральній формі (частина 2 статті 181 СК України). Наш час, який ми проводимо із дитиною, направлений на її моральний, емоційний, етичний, культурний та інтелектуальний розвиток законодавець взагалі не визнає, як можливий спосіб виконання батьками свого обов'язку щодо утримання дитини до досягнення нею повноліття.

Обов'язок батьків щодо утримання дитини до досягнення нею повноліття нажаль розуміється виключно у матеріальній формі. Чому нажаль, та чи дійсно це правильна позиція – не є предметом даної статті, а тому будемо прагматичними.

Аліменти, тобто кошти на утримання дитини або один із способів виконання батьківського обов'язку, можуть бути присуджені як у частці від доходу, так і в твердій грошовій сумі за вибором того із

батьків, який вважає, що інший із батьків порушив свій батьківський обов'язок.

Знову ж таки, риторичне або іронічне питання щодо способу виконання батьківського обов'язку – чому, наприклад, для сільської місцевості позивачі не просять суд зобов'язати відповідача виконувати свій батьківський обов'язок (а фактично сплачувати аліменти) у натуральній формі? Або навіть у змішаній формі – і натуральній, і грошовій? Тим паче, що конструкція частини 2 статті 181 СК України включає в себе сполучне слово «і», яке за своєю морфологічною суттю передбачає можливість застосування чогось в сукупності від двох одиниць (дій) одночасно. Автор вважає, що стягувати аліменти окрім грошових коштів для придбання/оплати, наприклад, одягу або розвиваючих кружків, цілком раціонально також і у натуральній формі – картоплі, капусти, моркви, яблук в кілограмах на місяць. Кілограми не підвладні інфляції...

Щодо розміру аліментів. Їх розмір має бути необхідним та достатнім для забезпечення гармонійного розвитку дитини – абзац 1 частини 2 статті 182 СК України.

Однак поняття «необхідний», «достатній» та, відповідно, «гармонійний розвиток» є оціночними критеріями, які кожна особа визначає виходячи із своїх понять, розуміння дійсності, а також – що найголовніше – власного матеріального становища та забезпечення в загальному і розміру грошових доходів зокрема (включаючи їх градацію на активний і пасивний дохід).

Разом із тим, мінімальний гарантований розмір аліментів визначений на рівні не менше 50% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку (ч. 2 ст. 182 СК України). А при визначенні розміру аліментів у частці від заробітку одного з батьків: або на розсуд суду, або (в разі звернення із заявою про видачу судового наказу) у розмірі однієї чверті, але не більше десяти прожиткових мінімумів на дитину відповідного віку (ст. 183 СК України).

Відповідно, даний розмір аліментів на думку законодавця і можна вважати необхідним та достатнім рівнем утримання дитини. Але враховуючи таку розбіжність у мінімально

гарантованому розмірі (де станом на 1 січня 2020 року мінімальний прожитковий мінімум для дітей віком від 6 до 18 років становить 2 218,00 гривень) та максимальній сумі аліментів (а це 22 180 гривень) вбачається певна нерівність і дискримінація дитини виходячи із критерію доходності її батьків.

Тобто, якщо батьки заробляють достатньо, дитина і отримає більше, бо вже звикла до певного розміру особистого забезпечення. Але якщо батьки не мають істотного розміру доходів – задовольняйся мінімумом...

І вже з іншого боку вкотре виникає риторичне питання, - якщо один із батьків, із яким дитина не проживає, витрачає на її утримання певну суму, то чи вважається він таким, що належним чином виконує свій обов'язок по утриманню дитини? Чи для надання відповіді на дане питання першочергово треба дослідити доходи того з батьків, з ким проживає дитина, при цьому не аналізуючи та не враховуючи потреби дитини?

Скоріше за все законодавець вкладав в мінімально гарантований розмір аліментів поняття необхідності, а визначаючи максимальний рівень – поняття достатності. І звичайно за умови виконання обома батьками своїх обов'язків із утримання дитини – $50\%+50\%=100\%$ прожиткового мінімуму. Саме тому і визначено мінімально гарантований розмір аліментів в розмірі 50% від прожиткового мінімуму дитини для одного з батьків. А щодо максимального розміру – аби не було необґрунтованого збагачення одного із батьків понад достатність за рахунок виплати аліментів іншого з батьків.

Даними логічними міркуваннями ми формуємо непорушну аксіому поняття обов'язку по утриманню дитини в сукупності із принципами визначення розміру даного утримання як такого, що ґрунтується виключно на співрозмірності та рівно пропорційності для обох із батьків.

Щодо стягнення аліментів. Законодавець визначив такий порядок стягнення аліментів, як у наказному або спрощеному порядку (п. 4), 5) ч. 1 та ч. 2 ст. 161 ЦПК України).

Стосовно наказного та спрощеного

провадження у справах про стягнення аліментів автор однозначно заявляє, що це є маразмом сучасної української цивілістики. І дана позиція буде підтверджена далі.

Частина 2 статті 160 ЦПК України визначено, що із заявою про видачу судового наказу може звернутись особа, якій належить право вимоги. Розгляд заяви про видачу судового наказу здійснюється без повідомлення та виклику заявника і боржника (ч. 1 ст. 167 ЦПК України).

А як щодо, для прикладу, вимоги: виконання держслужбовцями своїх обов'язків, які визначені конкретним законом (адміністративне судочинство); реєстрації в ЄРДР відомостей, що викладені у заяві про вчинення кримінального правопорушення (кримінальне судочинство); стягнення боргу за господарським договором (господарське судочинство)? В кожній із вказаних процесуальних галузей права дотримується принцип змагальності. І лише в цивільному процесу можливо знехтувати даним принципом, навіть якщо він вказаний одним із основних принципів (засад) цивільного судочинства в статті 2 та деталізований в статті 12 ЦПК України.

Спрощений порядок застосовується до так званих «незначних» судових справ, до яких відносяться також і сімейні спори про стягнення аліментів (п. 1) ч. 4 ст. 274 ЦПК України). Стаття 279, як і Глава 10 «Розгляд справ у порядку спрощеного провадження» ЦПК України не містять норми, яка б прямо давала можливість відповідачу (боржнику) подати докази на противагу заявленим вимогам. А розгляд справи у порядку спрощеного провадження в судовому засіданні із повідомленням сторін можливий за одночасної відсутності таких умов, як: 1) предметом позову є стягнення грошової суми, розмір якої не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб та 2) характер спірних правовідносин та предмет доказування у справі не вимагають проведення судового засідання з повідомленням сторін для повного та всебічного встановлення обставин справи (ч. 6 ст. 279 ЦПК України).

Питання до першої умови – як розрахувати суму грошового стягнення, якщо таке стягнення триває у часі (протягом декількох, а можливо і

не декількох років підряд) та систематичне (щомісяця)? За три-п'ять років стягнення аліментів у твердій грошовій сумі або певної частки від доходу, їх сума може бути у рази більшою від ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб як на момент присудження такого стягнення, так і на момент сплину тих самих трьох-п'яти років. Із другою умовою ще складніша ситуація – її наявність або відсутність встановлюється виходячи із внутрішнього переконання судді, тобто є оціночною умовою. Однак, як можна максимально дотриматись рівності учасників судової справи перед законом і судом (одна із засад цивільного судочинства згідно ст. 2 та 6 ЦПК України), коли характер правовідносин визначається лише судом виходячи із власного внутрішнього переконання, яке апіорі не може бути аналогічним внутрішньому переконанню сторін по справі. Ба більше – колишні чоловік і дружина на момент розгляду спору про стягнення аліментів входять до різних культурних, інтелектуальних та фінансово забезпечених верств нашого суспільства. Прагматично – вона/він не працює (або заробляє мінімальну ЗП), відповідно фактично виживає в цьому житті, а він/вона має дохід вище середнього. В силу фінансового забезпечення кожного із колишніх подружжя, вони мають і різні пріоритети, інтереси та потреби. Навіть коло контактів спілкування суттєво відрізняється. Не забуваємо про утримання одним із них дитини, особливо якщо це утримання здійснює один із батьків, який «виживає». Як в такому випадку забезпечити рівність у визначенні характеру спірних правовідносин для необхідності проведення судового засідання з повідомленням сторін у спрощеному провадженні? Відповідь однозначна – тільки змагальністю!!!

Переходимо до заключного. Враховуючи вище викладене підсумуємо, що для прийняття законного та обґрунтованого рішення у справі про стягнення аліментів, з метою дотримання принципів рівності та змагальності у цивільному судочинстві, в кожному конкретному випадку суд в обов'язковому

порядку зобов'язаний встановити наступне:

1. Наявність чи відсутність порушеного з боку одного із батьків, до якого звертаються із вимогою про виплату аліментів, свого обов'язку щодо утримання дитини до досягнення нею повноліття;

2. Обсягу виконуваного обов'язку одного із батьків для визначення рівноцінної частки у грошовому і (або) натуральному виразі для іншого із батьків;

3. Розмір доходу кожного із батьків;

4. Розмір аліментів, який має бути необхідним та достатнім для забезпечення гармонійного розвитку конкретної дитини з урахуванням її інтересів та можливостей батьків в контексті кожного із них.

Як ми бачимо, єдиною підставою для звернення до суду із позовом про стягнення аліментів є порушення одним із батьків свого обов'язку щодо утримання дитини до досягнення нею повноліття. Тому, саме в зв'язку із необхідністю та доцільністю встановлення окреслених вище фактів, до даної категорії справ – стягнення аліментів – не повинно бути виключень в частині обов'язку кожної сторони доведення тих обставин, на які вона посилається як на підставу своїх вимог (ч. 1 ст. 81 ЦПК України).

Які **висновки** можна зробити? До окресленої категорії справ, а саме сімейних спорів про стягнення аліментів в жодному разі не можна застосовувати процедуру наказного або спрощеного провадження задля дотримання таких засад цивільного судочинства, як рівності всіх перед судом та законом, а також змагальності. Позивач (один із батьків, який звертається із позовом про стягнення аліментів), зобов'язаний довести наявність підстави для звернення до суду із позовом про стягнення аліментів – факту порушення іншим з батьків (відповідачем) свого обов'язку щодо утримання дитини до досягнення нею повноліття. В свою чергу, відповідач в обов'язковому випадку повинен мати можливість реалізувати своє право на захист, а саме можливість довести визначеними процесуальним законом способами свої заперечення, а саме відсутність факту порушення ним свого обов'язку щодо утримання

дитини до досягнення нею повноліття. У випадку, якщо буде належним та допустимим способом доведено факт відсутності порушення одним із батьків, до якого пред'явлено вимогу про сплату аліментів, свого обов'язку щодо утримання дитини до досягнення нею повноліття, провадження у справі підлягає в обов'язковому порядку до закриття за відсутності предмета спору відповідно до п. 2) ч. 1 ст. 255 ЦПК України.

Література

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Сімейний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
3. Постанова від 15 трав. 2006 р. № 3 «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів», Пленум Верховного суду України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-06>
4. Постанова у справі № 697/1210/19, Черкаський апеляційний суд. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86984515>
5. Рішення у справі № 697/1210/19, Канівський міськрайонний суд Черкаської області. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/85476701>
6. Рішення від 02 лист. 2004 р. № 15-рп/2004, Конституційний суд України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>
7. Узагальнення судової практики у справах про стягнення аліментів за 2015 рік – перше півріччя 2016 року. URL: <https://koa.court.gov.ua/sud1090/pokazniki-diyalnosti/uzagalnennya/uz11>

8. Ухвала у справі № 697/1210/19, Верховний Суд (Касаційний цивільний суд). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88016563>

9. Цивільний процесуальний кодекс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

References

1. Konstitutsiya Ukrainu. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Simeinui kodeks Ukrainu. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
3. Postanova vid 15.05.2006 № 3 «Pro zastosyvannya sydamu okremuh norm Simeinogo kodeksy Ukrainu pru rozglyadi sprav schodo sprav pro batkivstva, materunstva ta styagnennya alimentiv», Plenym Verhovnogo sydy Ukrainu. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-06>
4. Postanova u spravi № 697/1210/19, Cherkaskii apelyatsiinui syd. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86984515>
5. Rishennya u spravi № 697/1210/19, Kanivskii miskrayonnui syd Cherkaskoi oblasti. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/85476701>
6. Rishennya vid 02.11.2004 № 15-рп/2004, Konstitutsiinui syd Ukrainu. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>
7. Yzagalnennya sydovoi praktuku y spravah pro styagnennya alimentiv za 2015 – pershe pivrichya 2016. URL: <https://koa.court.gov.ua/sud1090/pokazniki-diyalnosti/uzagalnennya/uz11>
8. Uhvala u spravi № 697/1210/19, Verhovnyj Sud (Kasacijnyj cyvil'nyj sud). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88016563>
9. Cyvil'nyj procesual'nyj kodeks Ukrai'ny. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

**GROUNDNS FOR APPLYING TO THE COURT WITH A CLAIM
FOR COLLECTION OF ALIMENTS - A SENSELESS GAP**

National Aviation University
Liubomyra Huzara Avenue, 1, 03680, Kyiv, Ukraine
E-mail: avrros@gmail.com

Purpose: to determine and outline the grounds for going to court with a claim for alimony. **Research methods:** the methodological basis of the research was general scientific methods of cognition, by which the author tried to find out the criteria for determining the grounds for going to court with a claim for alimony. **Results:** the author identifies and sees the need to specify and regulate the grounds for going to court with a claim for alimony. **Discussion:** the author proposes to consider the scope of the obligation of parents to maintain their children until they reach the age of majority in order to further fully understand the violation of such a duty as grounds for filing a lawsuit for alimony. Alimony, as a material expression or form of parental responsibility for the maintenance of children until they reach the age of majority, ensures that the child's rights to material security are properly respected. There are no questions to the theoretical side of these concepts. However, in practice there are serious problems, the history of which probably has very deep roots. Understanding the grounds for going to court with a claim for alimony, the person who has the right to file such a claim, as well as the procedure for considering such applications in the context of the normative consolidation and traditionalism as such, raises serious concerns. First of all, the formalism of the courts in this category of cases leads to a gross violation of the rights of defendants to protect their rights, as well as the fundamental principles of civil justice - equality before the law, adversarial, proportional and dispositive. The thesis on the possibility of determining the grounds for going to court with a claim for recovery of alimony on a practical example is discussed.

Keywords: alimony; recovery of alimony; the obligation of parents to maintain their children until they reach the age of majority; the grounds for going to court.